

Unele constatări privind deosebirile dintre negația logică și cea lingvistică

Mariana Golovaci
Aurelia Școlnic

În prezentul studiu sunt tratate sub aspect teoretic problemele ce țin de: deosebirile dintre negația logică și cea lingvistică, valoarea pozitivă a negației dialectice, caracterul secund al negației în opozițiile afirmativ - negative, evoluția negației lingvistice, deosebirile dintre negația predicativ (totală) și cea parțială, încadrarea negației implicite în sistemul general de redare a negației, funcțiile pragmatice ale negației.

Menționăm că în literatura de specialitate opiniile lingviștilor referitor la definirea conceptului de negație sunt foarte diversificate: B. Berceanu susține că „negația este un fenomen opus afirmării” [1], pe când W. Heinemann constituie că „negația este un element esențial al gândirii logice” [2]. De aceea în urma studiului efectuat propunem următoarea definiție: ”Negația lingvistică este o categorie multiaspectuală și polifuncțională, care se manifestă la diferite niveluri ale limbii și are funcția de a nega, respinge, contestă o acțiune, o proprietate, un obiect sau o persoană prin intermediul mijloacelor lingvistice, gestului sau comportamentului constitutiv”.

Pe parcursul investigației am întâlnit o multitudine de variante terminologice pentru unul și același concept. În prezentul articol acceptăm și utilizăm următoarele unități terminologice:

- *negație* (ca fenomen);
- *negare* (ca proces);
- *operator negativ* (pentru orice tip de negație explicită);
- *negație predicativă* (totală)
- *negație parțială*.

Negarea, respectiv negația, constituie una din categoriile primare ale gândirii și poate fi diferențiată doar prin comparație cu opusul ei – afirmația. Aristotel sublinia că „o afirmație este

enunțarea că ceva aparține la altceva”. Pe bună dreptate, negarea e „un act superior – ca gândire, ca act intelectual – afirmării, dar e dependentă de aceasta, reflectând-o și având funcția proprie numai de a împiedica eroarea, de a îndepărta o afirmație (formal) posibilă” [2]. Astfel, negarea unei calități, în general, a unei atribuirii reprezintă o cunoaștere incompletă: *Cerul nu e verde* conține o informație mai puțin completă decât *Cerul e albastru*. Subliniem, de asemenea, că „adevărul și afirmația au un caracter existențial, pe când falsul și negația pură au un caracter verbal”. În mod analog în limbă, pre existența afirmativului este dovedită de faptul că forma negativă derivă din cea pozitivă, adăugându-se, în mod general, un afix, care are calitatea semantică de a transpune un sens pozitiv într-unul negativ, de ex: mai întâi, omul a spus „*cer*”, apoi „*Cerul este albastru*” și abia după aceea a fost posibil să spună: „*Azi cerul nu este albastru*”. De aici, rezultă corelarea afirmativului cu negativul, iar participarea negației la procesul dialectic de cunoaștere „se finalizează printr-o afirmație” [3]. Așadar, negarea are și o valoare pozitivă: „Gândirea este prin însăși originea și esența ei un act polemic, eretic, negator. Însă ea nu neagă niciodată în mod absolut, ci numai relativ: negând, afirmă, căci gândirea nu poate gândi altfel decât prin opoziție, și în aceasta constă obligația intelectuală prin excelență” [3].

Valoarea pozitivă a negației dialectice constă în caracterul ei creator, de a promova (sau de a genera) noul, dat fiind faptul că „orice act de creație este la rădăcina lui un act de împotrivire față de ceea ce este perimat” [3]. Negația, ca fenomen lingvistic, se supune regularităților dialecticii, suportând schimbări cantitative și calitative la diferite etape de dezvoltare a limbilor, fie de ordin formal, fie în planul conținutului.

În multe limbi din familia indo-europeană, dezvoltarea istorică a negației propoziționale a fost fixată în cunoscutul "ciclu a lui Jespersen" (1917). La prima etapă a ciclului, negarea se realiza doar cu ajutorul unui marker negativ; mai apoi, acesta fiind urmat de o îmbinare adverbială sau nominală în poziție de

complement, până când elementul al doilea preia funcția de bază pentru a exprima negația, în timp ce operatorul negativ inițial devine opțional și, eventual, dispare. Acest fenomen este cunoscut în limba germană: la început se utiliza markerul negativ preverbal **ni-**, care cu timpul își pierde din intensitate (în limbile romanice, din contra, negația verbală tinde în prima etapă a ciclului spre o îmbogățire morfologică și transformă indo-europeanul ***ne** în ***non** trecând în **n-** sau **en-** și coexistă cu **nicht** din poziția preverbală; apoi **nicht** devine unicul marker negativ din propoziție, însă **ni/en** dispare. Astfel, toate limbile care dispun de un operator negativ în postpoziția verbului și inclusiv limba germană au avut inițial unul în prepoziție, apoi au trecut prin stadiul intermediar, utilizând ambele elemente. Conform acestui principiu, operatorul negativ se află într-un circuit continuu, periodic având nevoie și de elemente suplimentare pentru a fi fortificat, ultimele preluându-i locul .

Conducându-ne de această teorie, recunoaștem că în limba germană negația se află în faza, în care un element de întărire, dezvoltat dintr-un complement, preia funcția de negator (fără să-și piardă poziția de complement după verb). Româna, dimpotrivă, se află „în stadiul de vârf” al negației multiple, în timp ce în vorbirea veche susține lingvistul Berceanu, în limbajul popular și în poezie se poate omite negația predicativă **nu**, negația auxiliară apărând ca suficientă, de ex.:

Nu caut vorbe pe ales,

Nici știu cum aș începe...(M. Eminescu, Luceafărul).

Se consideră că negația propozițională în limbile indo-europene era situată în fața verbului. De fapt, atât limbile romanice, cât și cele germanice, au suportat schimbarea tipologică SOV - SVO, adică dintr-un tip determinat + determinant/ operator + operat în ordinea inversă. De altfel, la etapa actuală, limba germană se supune sistemului **Subiect – Obiect - Verb**, fiindu-i

caracteristic modelul *Verb+Negație*, în timp ce româna se supune modelului *Subiect – Obiect - Verb,Negație+ Verb*, de ex.:

Sie hat ihn **nicht** bemerkt.

Ea **nu** l-a observat.

Sie versteht **nicht**.

Ea **nu** înțelege.

Ultimelor două fenomene sintactice în limba germană li se oferă un spațiu mai larg de descriere și analiză, dat fiind caracterul lor problematic. Dacă în limba română negația parțială este delimitată de cea totală prin topică (negația totală se situează în prepoziția verbului autosemantic, iar cea parțială în fața altor părți de propoziție), atunci în limba germană se întâlnesc cazuri când negația, deși se plasează în fața verbului, este parțială, contextul și intonația fiind definitorii și trasând o linie de demarcație între ele. Din punct de vedere semantic, această diferențiere are o importanță incontestabilă, căci, după cum bine se știe, în cazul negației totale este vorba de o propoziție negativă, pe când în cazul celei parțiale se neagă doar o parte a ei, propoziția considerându-se, în fond, pozitivă. Confundarea negației predicative cu cea parțială conduce la denaturări de sens, iată de ce am propus, în contextul negației parțiale, utilizarea *virgulei* (la etapele inițiale de însușire), care va fi plasată în fața negației *nicht*/"**nu**" și va servi și ca suplinitor de tip scris al intonației, de ex.:

*Ich komme, **nicht** mit der Strassenbahn.*

*Eu vin, **nu** cu tramvaiul.*

În lipsa virgulei, în cazul enunțului scris german, nu ar exista un alt mijloc de delimitare a negației parțiale și ar fi înțeleasă ideea că persoana dată nu vine cu tramvaiul și, efectiv, nu vine deloc (negație predicativă).

Un loc aparte în studiul nostru îl ocupă negația implicită. Prin acest termen vom înțelege unele cuvinte sau construcții sintactice cu formă pozitivă, care presupun, în structura lor semantică, conținuturi negative și care se realizează ca actualizatori ai unor valori stilistice, exprimând atitudinea afectivă a subiectului vorbitor față de conținutul comunicării. Acești factori ne-au determinat să delimităm negația formală de cea semantică. Cele mai multe unități lexicale ce au formă pozitivă, dar sens negativ sunt verbele, care desemnează absența, neglijarea, insuficiența, eșecul *etc.* (**abwesend sein** / „a lipsi”; **scheitern**/ „a eșua”, **sich huten**/ „a se feri” *etc.*

E notabil că pentru limba vorbită este caracteristică utilizarea propoziției afirmative ca formă, dar cu sens negativ, acesta din urmă fiind actualizat, de obicei, prin intonație, nu prin mijloace lexicale. Să urmărim exemplul: [4]

germ.: *Der Rum war Verschnitt. Der Handler hatte Pat bestimmt betrogen. Ich trank und sagte: - Höchste Klasse! Wo hast du ihn her?- Ich hatte vor, den Handler am nächsten Tag zu besuchen...*(E. M. Remarque).

rom.: *Romul era contrafăcut. La sigur că negustorul a înșelat-o pe Pat. Eu am băut și am zis: - Calitate superioară! De unde l-ai luat? - intenționam să vizitez negustorul...*(E. M. Remarque).

E lesne de observat, că autorul, printr-o formulă exclamativ-afirmativă, reușește să exteriorizeze mesajul care, de fapt, infirmă, nu confirmă calitatea. Așadar, afirmând, *de facto*, negăm. În acest sens, sunt concludente și interogativele, care, deși formal nu conțin nici un operator negativ, pun în valoare conținuturi negative, redând incertitudinea, mirarea, revolta, dezgustul, în fine, o gamă largă de sentimente, prin excelență, negative. În exemple: [4]

germ.: *Jetzt bin ich ja, nur gespannt auf die sogenannte Küche!*
(H.Fallada)

rom.: *Sunt foarte curioasă să văd cum arată așa-zisa bucătărie!*
(H.Fallada).

Lexemele subliniate exprimă, mai degrabă, dezamăgirea, nemulțumirea, poate chiar indignarea vorbitorului. Atât în limba germană, cât și în limba română mesajul negativ mai poate fi exprimat prin expresii frazeologice comparative, de ex. :

germ.: *Das passt, wie die Faust auf Auge.*

rom.: *Se potrivește ca sarea-n ochi.*

În ambele cazuri sensul frazeologismelor se reduce la următorul conținut: „nu se potrivește deloc”, semnificând astfel incompatibilitatea. Utilizarea prepozitivă a cuvintelor relativ-interogative se dovedește a fi un mijloc eficient de redare a negației implicite atât în limba germană, cât și în limba română, de ex. :

germ. - *Ich bin sprachlos. /- Wieso, „sprachlos”?*

rom. - *N-am cuvinte./ - Cum așa, ” n-am cuvinte” ?*

Îmbrăcat în haina interogativă, enunțul pune în relief indignarea celui ce îl formulează, implicit, reproșul făcut interlocutorului său.

Menționăm, în mod expres, că în stilul colocvial asemenea „derogări” sunt posibile grație caracterului spontan al comunicării orale, cu note afectiv-expressive accentuate. Exemplul de mai jos vine să confirme acest fapt:

rom.: *Dar bun pocinog a mai fost și ăsta, zicem noi, oprindu-ne în răscrucile drumului.* (I. Creangă)

germ.: *Feiner Anfang! riefen wir uns und blieben am Kreuzweg...* (I. Creangă).

Acestate fiind spuse, conchidem că prin apelul la negația implicită, se poate exprima o gamă largă de emoții și atitudini ale vorbitorului, orientate spre stimularea gândirii analitice, dar și afective a conlocutorului.

Problema clasificării diferențiale a negației nu se rezolvă atât timp, cât se respectă doar parametrii spațiului sintactic. De aceea este necesar a face referire la funcțiile negației, la capacitățile ei de extindere, pentru că o clasificare diferențială a negației nu e posibilă atât timp cât se respectă doar parametrii spațiului sintactic.

Bibliografie:

1. Berceanu B., Sistemul negațiilor în limba română. –București: Crater, 2000.- p.26
2. Heinemann W., Negation und kommunikatives Handeln: Sprache und Pragmatik. 2002. – p. 225-251.
3. Roga V. Mijloace stilistice de exprimare a negației // Limba Română (Chișinău), 2006. nr. 11-12.-p.48- 51
4. Peter Gallmann, Horst Sitta: *Deutsche Grammatik [nach neuer Rechtschreibung]*. 4. Auflage. Lehrmittelverl. d. Kantons Zürich, Zürich 2004, p 87-93